

Інститут психології
імені Г. С. Костюка НАПН України

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ

*Збірник наукових праць
Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*

Том VII ЕКОЛОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

*За науковою редакцією
академіка С. Д. Максименка, Н. О. Євдокимової*

Випуск 38

Миколаїв
2015

УДК 159.9(062.552)
ББК 88.4я5
А 43

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:
дійсний член НАПН України, д-р психол. наук, професор С. Д. МАКСИМЕНКО

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Н. В. ЧЕПЕЛЄВА (заступник головного редактора), дійсний член НАПН України, д-р психол. наук, проф.; В. О. МОЛЯКО, дійсний член НАПН України, д-р психол. наук, проф.; Г. О. БАЛЛ, чл.-кор. НАПН України, д-р психол. наук, проф.; Л. М. КАРАМУШКА, чл.-кор. НАПН України, д-р психол. наук, проф.; М. Л. СМУЛЬСОН, чл.-кор. НАПН України, д-р психол. наук, проф.; О. М. КОКУН, д-р психол. наук, проф.; Ю. М. ШВАЛЬ, д-р психол. наук, проф.; Т. О. ПИРОЖЕНКО, д-р психол. наук, ст. наук співроб.; З. Г. КІСАРЧУК, канд. психол. наук, ст. наук співроб.; Р. О. СЕМЕНОВА, канд. психол. наук, ст. наук співроб.; М.-Л. А. ЧЕПА, канд. психол. наук, ст. наук співроб.

*Друкується за ухвалою Вченої ради Інституту психології
імені Г. С. Костюка НАПН України:*

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого
засобу масової інформації серія КВ № 17847-6693ПР від 10.06.2011*

*Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України з психології
(Постанова Президії ВАК України № 1-05-5 від 1.07.2010)*

Актуальні проблеми психології : Збірник наукових
А 43 праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН Украї-
ни / за наук. ред. С. Д. Максименка, Н. О. Євдокимової. – Ми-
колаїв : Іліон, 2015. – Том VII. Екологічна психологія. – Ви-
пуск 38. – 582 с.

ISSN 2072-4772

У збірнику наукових праць представлені статті науковців, у тому числі співробітників, аспірантів та наукових кореспондентів лабораторії екологічної психології Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, в яких висвітлюються теоретико-методологічні та прикладні проблеми екологічної психології як напряму досліджень, що вивчає психологічні проблеми взаємодії людини із середовищами її життєдіяльності. Особливу увагу приділено психологічним проблемам захисту та збереження довкілля. Збірник адресований викладачам психології вищих навчальних закладів, аспірантам, студентам, працівникам у галузі практичної психології, науковцям-психологам, іншим фахівцям, що розробляють проблеми розуміння та інтерпретації.

УДК 159.9(062.552)
ББК 88.4я5

15.04.15 збірник наукових праць «Актуальні проблеми психології» Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України розміщено на загальнодержавній технологічній платформі на базі Open Journal Systems (OJS) «Наукова періодика України» – з 38 випуску 2015 р.

© Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2015

ISSN 2072-4772

<http://www.ecopsy.org.ua>

<http://journals.urau.ua/index.php/2072-4772>, 2015

Institute psychology G. S. Kostiuk NAPS Ukraine

CURRENT ISSUES PSYCHOLOGY

*Scientific Papers
Institute psychology G. S. Kostiuk NAPS Ukraine*

Volume VII ENVIRONMENTAL PSYCHOLOGY

*Edited by
academician S. D. Maksymenko, N. O. Yevdokymova*

Edition 38

Mykolaiv
2015

УДК 159.954:82-053.67

КРИВОПИШИНА О. А.*Львівський державний університет безпеки життєдіяльності*

ОСОБЛИВОСТІ РЕФЛЕКСИВНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ В ЮНОСТІ

У статті подано результати емпіричного аналізу психологічних особливостей рефлексивної самореалізації творчої особистості у юності; виявлено, що конститутивним джерелом цілісності діяльності і спілкування є значеннева сфера особистості, що розвивається у процесі рефлексивного культивування людиною власної творчої унікальності; з'ясовано, що характерною особливістю особистості юнацького віку є стабілізація емоційної сфери, підвищення самоконтролю та саморегуляції, глибинної рефлексії; визначено, що головним новоутворенням юнацького віку є відкриття власного «Я», яке реалізується у прагненні самовираження та творчої діяльності; доведено, що у період юності рефлексія актуалізує естетичну потребу як інтегрально когнітивно-емоційну здібність, яка є аспектом засвоєння особистістю світу у процесі пізнання, спілкування, творчості.

Ключові слова: творча особистість, рефлексія, рефлексивна самореалізація, естетична потреба, внутрішній світ, життєвий шлях, юність, часо-просторова матриця.

Постановка проблеми. Системний підхід, основні принципи якого склалися вже у загальній теорії пізнання, починаючи з часів Платона, Арістотеля, Ч. Дарвіна, Г. Гегеля, І. Канта, Д. І. Менделєєва, І. Пригожина, Л. Берталанфі та ін., у вітчизняній психології є визнаною методологічною платформою, на базі котрої здійснюється значна кількість різнопланових досліджень.

У контексті проблеми кризових станів у розвитку психології заслуговує на увагу своєрідна періодизація основних етапів формування методології системного підходу у вітчизняній психології, здійснена з метою більш повного представлення панорами системного пошуку, окреслення перспектив і можливостей подальшого розвитку методології науки в дисертації Т. О. Іванової «Історія й сучасний стан системного підходу у вітчизняній психології». У ній розвиток ідеї системного підходу у вітчизняній психології був досліджений як синтез образу (уявлення про психічне як систему), поняття (сутність психічного, котра може бути

виражена через категорії системного підходу) і цінності (привабливість системного підходу).

На основі аналізу статей, що публікувалися протягом 1955–2004 рр. у вітчизняній періодиці (журналах «Вопросы психологии», «Психологический журнал», «Вестник МГУ: Психология», «Вестник СПбГУ», «Психология: Журнал высшей школы экономики», «Мир психологии», «Психология в вузе», «Психология и образование»), виявилось можливим простежити розвиток ідеї системного підходу в психології – шляхом реєстрації появи лексичних і семантичних новоутворень у текстах статей періодичних видань.

У результаті були виділені три етапи: попередній етап, у рамках якого дослідження систем здійснювалися в психології до системного підходу [50–70-ті рр.], етап виникнення й розквіту системного підходу (дослідження систем у рамках системного підходу) [70–90-ті рр.], етап методологічної рефлексії основ системного підходу [з 90-х рр. дотепер].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У рамках гуманітарно-культурологічної парадигми досліджувались різні особистісні аспекти творчості та творчого мислення: емоційний, мотиваційний, рефлексивний, ціннісний, інтуїтивний та ін. (Д. Б. Богоявленська, К. О. Абульханова, А. В. Брушлінський, І. О. Васильєв, Н. І. Непомнящая, О. М. Матюшкін, Я. О. Пономарьов, Е. Д. Телегіна, О. К. Тихомиров та ін.).

Якщо згадати про зміну парадигм (або про мультипарадигмальність як показник продуктивності певного етапу науки), то поняття рефлексії саме лежить у сфері актуальної у цей час гуманітарної парадигми (якщо точніше – гуманітарно-культурологічно зорієнтованих досліджень). Розвитком останньої і стали дослідження у новій науковій галузі психологічного знання – психології рефлексії (В. К. Зарецький, Г. І. Катрич, Н. Б. Ковальова, М. І. Найдьонов, Є. Р. Новикова, О. В. Растянников, І. М. Семенов, Є. А. Сіротіна, С. Ю. Степанов, Д. М. Ушаков та ін.). Відповідно у рамках кожної з парадигм відрізняються трактування самого поняття рефлексії.

Мета дослідження – емпіричний аналіз особливостей рефлексивної самореалізації творчої особистості у період юності.

Погляд на особистість як на відкриту динамічну систему, здатну до саморозвитку, є особливо важливим для творчої особистості. Стверджуючи необхідність «комплексного системного вивчення основних параметрів психіки, її прояву у діяльності, у функціонуванні особистості», створення «конкретних магістральних проробок», які «у синтезованому вигляді дозволять потім узагальнити матеріал, не розтікаючись кожного разу по численних розгалуженнях підходів, шкіл та інтерпретацій», В. О. Моляко одним з таких магістральних «входів» у загальну теорію людської поведінки вважає свідомість, причому творчу свідомість, оскільки «саме створюючо-перетворювальні функції свідомості представляють найбільший інтерес, та й складають її головний зміст» [6, с. 211].

Психологічні аспекти життєдіяльності і життєтворчості розглядаються сучасною психологією у різних напрямках, але в їх основі лежить погляд на особистість як відносно сталу систему ставлень людини до навколишньої реальності і форм саморегуляції, вивчаються закономірності формування і розвитку особистості, процеси її самовизначення, життєвий шлях, стратегії і варіанти життя, обстоюється ідея єдності, цілісності життєвого шляху [9; 12]. **«Життєва програма є цілісною моделлю [тут і далі підкреслено нами. – О. К.] життєвого шляху, своєрідною матрицею життєвих цілей, рішень, настанов людини», – пише Т. М. Титаренко [12]. «Життєву програму можна визначити як цілісну структуру, що охоплює основні життєві цілі та настанови, які мають стосунок до професійного, громадянського самовизначення, культурного зростання, особистого життя. **Одиницею аналізу життєвої програми є причинно-цільовий зв'язок у суб'єктивній картині життєвого шляху.** Життєва програма передбачає свідоме ставлення до життя, тобто певний рівень довільної регуляції поведінки. Вона включає систему життєвих планів, що враховують і зовнішні обставини» [12].**

Таке розуміння особистості цілком вписується в рамки системного підходу, який передбачає аналіз психічних процесів тільки у системі взаємозв'язку всіх елементів, які набувають нових рис, що задаються її цілісністю. Для нас особливо важливо зупинитися на понятті внутрішнього світу, що у нашому дослідженні може стати одним із ключових, причому – через складну

систему опосередкувань, пов'язаних з поняттям творчого процесу як однієї з форм рефлексії, як установки не на творчий результат, а на творчий процес. Отже, внутрішній світ у контексті запропонованих поглядів на структуру і динаміку розвитку особистості варто розуміти як одну з форм існування світу особистості, що є споконвічно інтенціональною і забезпечує активне втілення людини в інші світи через відображення, усвідомлення і саморегуляцію існування [4]. Іншими словами, внутрішній світ – форма світу у цілому, і тому він являє собою структуровану цілісність, відкриту для впливів і змін. Людині споконвічно притаманно реагувати і взаємодіяти зі світом лише в «екзистенціальному сенсі» – зі системою відносин і смислів, створеною іншими людьми і такою, що являє собою світ існування: «Внутрішній світ виступає дійсно не простором, а способом буття людини» [4, с. 154]. Дійсно, можна згадати тут визначення особистості, яке дав Л. С. Виготський у роботі «Історичний сенс психологічної кризи»: це те, чим людина стає для самої себе з людини у собі через те, якою стає вона для інших.

Поняття внутрішнього світу (який дуже складно «виміряти», «довести») тільки на поверхневий погляд є чимось абстрактно-невловимим, «ненауковим», непсихологічним.

У гуманітарно-культурологічній парадигмі рефлексія тлумачиться як процес осмислення, переосмислення і перетворення суб'єктом змістів свідомості, діяльності, спілкування і форм свого досвіду, як те, що задає зв'язність і свідомість подієвості людського життя, породжує дієво-перетворююче ставлення особистості, як цілісного «Я» людини, до її власної поведінки, а також до її соціокультурного і речовинно-екологічного оточення. Конститутивним джерелом цілісності діяльності і спілкування є значеннєва сфера особистості, що розвивається у процесі рефлексивного культивування людиною власної творчої унікальності [2]. Культивування ж здійснюється у вигляді постійної рефлексії особистістю способів діючого самовизначення і самопобудови у контексті ідеалів, що формуються у культурі, і цінностей. Такого роду рефлексивне самопроєктування і самоздійснення (пов'язане з екзистенціальним звертанням до граничних значень діючого буття і життєдіяльності конкретної людини) названо авторами трактування «рефлексивною практикою» («рефлепрактикою») [11].

На основі аналізу поглядів на проблему різних дослідників (М. М. Бахтін, Г. Г. Шпет, С. Л. Рубінштейн, С. М. Леонтьєв, П. О. Флоренський, М. К. Мамардашвілі, С. М. П'ятигорський) Ю. С. Степановим зроблено наступні висновки. Людина живе не в абстрактному фізичному світі – вона живе у світі людському, а отже, сама конструює дійсність, опредметнюючи у ній свою діяльність. Це світ властивостей і відношень між предметами, що виникають як прояв їх сутності, умовою чого є сукупна діяльність людства у речовому (предметному) світі. Отже, людина оточена не речами, а подіями, світ для неї – «взаємодія енергій» (П. О. Флоренський). Діяльність виступає як одиниця репрезентації життєвого світу. Таким чином, реальний об'єкт (об'єкт, а не предмет) психології – це процес безперервної взаємодії кожної людини з навколишньою дійсністю, а поява у світі кожної окремої людини приводить до все нового «значенневого перетворення буття». У той же час єдність світу неодмінно припускає наявність двох або багатьох точок зору, їх співіснування, діалектику «мене» й «іншого» (або «інших») [11].

Відповідно до нашої теми вважаємо можливим назвати основні риси, притаманні юнацькому віку (рамки якого коливаються у межах від 15–16 до 21–25 років), відзначені дослідниками, зосередивши основну увагу на сенситивних періодах для творчості. Отже, юність – це період, для якого характерними є наступні риси. У юності у молодій людини виникає проблема вибору життєвих цінностей, коли особистість прагне сформулювати внутрішню позицію щодо себе (хто я, яким я повинен бути?), щодо інших людей, а також до моральних цінностей. Уперше по-справжньому пробуджується дане природою прагнення до іншої статі. Це період, коли над іншими почуттями може домінувати всепоглинаюча пристрасть до іншої людини. Це період рефлексії щодо власної родини у пошуках свого місця серед близьких по крові. Це також період рефлексії (або ідентифікації) щодо себе самого, друзів, предмету любові до протилежної статі.

У цей час також продовжує здійснюватися розпочатий в отрочтві процес ототожнення з об'єктом для наслідування (вибір героя чи антигероя). Лише наприкінці юнацького віку з'являється можливість оволодіти захисними механізмами (рефлексія, що допомагає вгадати можливу поведінку іншого і підготувати

зустрічні дії). Це період початку планування свого місця серед людей, вибору власної діяльності і способу життя. Онтогенетично це період присвоєння соціально значущих властивостей особистості, здатності до співпереживання, активного морального ставлення до людей, до самого себе і до природи; здатність до засвоєння конвенціональних ролей, норм, правил поведінки у суспільстві та ін. Це сенситивний період для емпатії: у юності загострюються здатності до відчуття станів інших, переживати емоційно ці стани як свої. Одночасно загострюється потреба до відокремлення, прагнення відгородити свій унікальний світ від уторгнення інших людей з метою укріплення почуття особистості, щоб зберегти свою індивідуальність, реалізувати свої домагання на визнання. У цілому це період розвиненої рефлексії, що дає можливість для тонкого відчуття власних переживань і водночас – співвіднесення інтимного з нормативним [8].

Загальновідомо, що у період юності особистість виходить на новий щабель вікового розвитку, характерною особливістю якого є стабілізація емоційної сфери, підвищення самоконтролю та саморегуляції, глибинної рефлексії. Головним новоутворенням юнацького віку є відкриття власного «Я», яке реалізується у прагненні самовираження, й у свою чергу, виступає у якості провідних мотивів творчої діяльності.

Дослідження сучасних психологів свідчать, що головною потребою людини взагалі, сутністю людського способу існування є потреба у самовираженні, тому «цінність діяльності для особистості пов'язана перед усім з можливістю творчості» [1, с.52]. Академік В. О. Моляко вважає, що творчість має непересічну і незалежну від суспільної цінності продукту значущість, оскільки, крім зростання особистості творця, вона опосередковано впливає на все суспільство. Таким чином, творча самореалізація можлива (бодай потенційна) для будь-якої особистості. Вона пов'язана з креативністю і зі «здатністю до взаєморозвитку і самоактуалізації» [7].

Для з'ясування особливостей рефлексивної самореалізації творчої особистості в юності цілком слушно звернутись до доробку гуманістичної психології. Як відомо, А. Маслоу вважав творчість процесом творення нового, який вимагає від людини всього, на що вона здатна [5]. Генетично притаманна людині потреба

духовного особистісного зростання визиває до життя естетичну потребу, яка проявляється у зацікавленості людини в естетичних цінностях, що, у свою чергу, мають пряме відношення до категорії прекрасного. Ця потреба залежить від нахилу людини переживати під час зустрічі з прекрасним позитивні емоції [5].

В. С. Мухіна підкреслює, що саме у юності набуває нового розвитку механізм ідентифікації – обособлення, який загострює здатність до вчування в стан інших, переживати емоційно ці стани як свої. Саме тому, – указує дослідниця, – юність може бути сенситивною у своїх проявах до інших людей, природи, у своєму відношенні до сприйняття і розуміння мистецтва [8]. У період юності, – на думку дослідниці, – особистість набуває можливості другого народження. В. С. Мухіна зазначає, що у юності особистість самозаглиблено розвиває рефлексивні здібності. «Розвинута рефлексія дає змогу для тонкого вчування в особистісні враження, потреби, взаємодіючі мотиви. Рефлексія виводить молоду людину за межі її внутрішнього світу і дозволяє зайняти позицію в цьому світі» [8, с. 425].

У період юності рефлексія актуалізує потребу, яку А. Маслоу вважав найбільш людяною і саме з нею пов'язував так звані «пікові переживання», котрі зникають під час творчої діяльності, споглядання творів мистецтва. Естетичну потребу дослідники визначають як інтегрально когнітивно-емоційну здібність, яка є аспектом засвоєння особистістю світу у процесі пізнання, спілкування, творчості. Процес особистісного зросту у юнацькі роки супроводжується переживаннями, які творча людина намагається відобразити у літературно-художніх образах. У цьому випадку народжується естетичне відношення, яке, на думку А. А. Мелік-Пашаєва, стає «таким відношенням до світу, коли людина сприймає неповторний почуттєвий вигляд предметів та явищ як пряме відображення внутрішнього стану» [10, с. 80]. Естетичне переживання – це завжди несподіваний досвід поновленого, розширеного самовідчування, досвід іншого, великого «Я».

У попередніх дослідженнях нами доведено, що процес взаємодії творчої особистості з навколишнім «часо-простором» відбувається за фравою S: у першому – пасивному – періоді (ввігнута частина лінії S) формування творчої особистості на тлі визрівання певних мозкових структур (вертикальних, горизон-

тальних, латеральних) відбуваються різні впливи на неї певних часо-просторових чинників, і таким чином формується своєрідна «часо-просторова матриця» майбутнього творця [3].

Власна часо-просторова матриця під час завершального етапу (після 17–18) становлення й остаточного визрівання всіх мозкових структур (опукла частина фрами S) вимагає нового втілення – у творчої особистості виникає свого роду «відповідь» на зовнішні впливи – бажання створити власний віртуальний простір (простір власне самостійної – оригінальної творчості), який спочатку проявляється у створенні власного реального простору. Оскільки у період юності завершується формування абсолютно всіх мозкових структур і настає період регресії і ревізії попереднього досвіду, то цілком пояснювані кризові стани, у яких опиняється юна творча особистість. Під час цієї ревізії, що є поверненням не тільки до попереднього досвіду, але й перш за все поверненням до первинної часо-просторової матриці, відбувається пошук власних засобів творчого самовираження, які б відповідали первинній часо-просторовій моделі. У період юності відбувається вторинна атракція як друга спроба відновлення власного первинного простору. На відміну від першої вона має вже «віртуальний» характер. Первісна (дитинна) часо-просторова матриця є своєрідною «формулою» подальшого розгортання «первісного фракталу» в низку самоподібних. Причому первісна матриця (і прагнення її постійного відновлення, особливо під час кризових ситуацій, діє упродовж усього життя) творчої особистості.

Висновки. Таким чином, у процесі рефлексивного культивування людиною власної творчої унікальності характерною особливістю особистості юнацького віку є стабілізація емоційної сфери, підвищення самоконтролю та саморегуляції, глибинної рефлексії; у період юності рефлексія актуалізує естетичну потребу як інтегрально когнітивно-емоційну здібність, яка є аспектом засвоєння особистістю світу у процесі пізнання, спілкування, творчості; у юнацькому віці часо-просторова матриця під час завершального етапу (після 17–18) становлення й остаточного визрівання всіх мозкових структур вимагає нового втілення – у творчої особистості виникає свого роду «відповідь» на зовнішні впливи – бажання створити власний віртуальний простір (простір власне самостійної – оригінальної творчості).

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – 279 с.
2. Варламова Е. П. Психология творческой уникальности человека: рефлексивно-гуманистический подход / Е. П. Варламова, С. Ю. Степанов [изд. 2, дополн.]. – М. : Изд-во ИП РАН, 2002. – 256 с.
3. Кривопишина О. А. Психологія літературної творчості в юності: монографія / О. А. Кривопишина. – Суми : Видавництво СумДУ, 2009. – 448 с.
4. Максименко С. Д. Генезис существования личности / С. Д. Максименко. – К. : Изд-во ООО «КММ», 2006. – 240 с.
5. Маслоу А. Г. Дальние пределы человеческой психики / А. Маслоу. : [пер. с англ.]. – СПб. : Издат. группа «Евразия», 1997. – 430 с.
6. Моляко В. А. Проблемы психологии творчества и разработка подхода к изучению одаренности / Валентин Моляко // Творческая конструология (пролегомены). – К. : Освіта України, 2007. – 388 с.
7. Моляко В. А. Психологические проблемы творческой одаренности / В. А. Моляко // Украинский Дом экономических и научно-технических знаний общества «Знание» Украины. – К., 1995. – 52 с.
8. Мухина В. С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: Учебник для студ. вузов / В. С. Мухина. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Издательский центр «Академия», 1997. – 456 с.
9. Особистісний вибір: психологія відчаю та надії : колективна монографія / [за ред. Т. М. Титаренко]. – К. : Міленіум, 2005. – 336 с.
10. Петрушин В. Н. Психология и педагогика художественного творчества: учебн. пособ. для вузов / В. Н. Петрушин. – М. : Академический проект, 2006. – 488 с.
11. Степанов С. Ю. Психология творчества и рефлексии в современных социальных практиках. [Электрон. ресурс]. / С. Ю. Степанов. – Режим доступа: <http://www.experts.in.ua/baza/doc/download/reflexy.pdf>.
12. Титаренко Т. М. Життєва криза очима психолога. [Електрон. ресурс] / Т. М. Титаренко. – Режим доступа: http://upsihologa.com.ua/tytarenko_crisis.html.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Abul'khanova-Slavskaya K. A. Stratehiyya zhyzny / K. A. Abul'khanova-Slavskaya. – M. : Myisl', 1991. – 279 s.
2. Varlamova E. P. Psykholohiyya tvorcheskoy unykal'nosti cheloveka: refleksiyyvno-humanystycheskyu podkhod / E. P. Varlamova, S. Yu. Stepanov [yzd. 2, dopoln.]. – M. : Yzd-vo YP RAN, 2002. – 256 s.
3. Kryvopyshyna O. A. Psykholohiyya literaturnoyi tvorchosti v yunosti: monohrafiya / O. A. Kryvopyshyna. – Sumy : Vydavnytstvo SumDU, 2009. – 448 s.
4. Maksymenko S. D. Henezys sushchestvovannya lychnosti / S. D. Maksymenko. – K. : Yzd-vo ООО «КММ», 2006. – 240 s.
5. Maslou A. H. Dal'nye predely chelovecheskoy psykhyky / A. Maslou. : [per. s anhl.]. – SPB. : Yzdat. hruppa «Evraziya», 1997. – 430 s.

6. Molyako V. A. Problemy psykholohyy tvorchestva y razrabotka podkhoda k ymchenyyu odarennosti / Valentyn Molyako // Tvorcheskaya konstruktolohyya (prolehomeny). - K.: Osvyta Ukrayny, 2007. - 388 s.
7. Molyako V. A. Psykholohycheskye problemy tvorcheskoy odarennosti / V. A. Molyako // Ukraynskyi Dom ekonomycheskykh y nauchno-tekhnnycheskykh znanyu obshchestva «Znanye» Ukrayny. - K., 1995. - 52 s.
8. Mukhyna V. S. Vozrastnaya psykholohyya: fenomenolohyya rozvytyya, det-stvo, otrochestvo: Uchebnyk dlya stud. vuzov / V. S. Mukhyna. - 2-e yzd., yspr. y dop. - M.: Yzdatel'skyi tsentr «Akademyya», 1997. - 456 s.
9. Osobystisnyy vybir: psykholohiya vidchayu ta nadiyi: kolektyvna monohrafiya / [za red. T. M. Tytarenko]. - K.: Milenium, 2005. - 336 s.
10. Petrushyn V. N. Psykholohyya y pedahohyka khudozhestvennoho tvorchestva: uchebn. posob. dlya vuzov / V. N. Petrushyn. - M.: Akademicheskyy proekt, 2006. - 488 s.
11. Stepanov S. Yu. Psykholohyya tvorchestva y refleksyy v sovremennykh sotsyal'nykh praktykakh. [Elektron. resurs]. / S. Yu. Stepanov. - Rezhym dostupa: <http://www.experts.in.ua/baza/doc/download/reflexy.pdf>.
12. Tytarenko T. M. Zhyttyeva kryza ochyma psykholoha. [Elektron. resurs] / T. M. Tytarenko. - Rezhym dostupa: http://upsihologa.com.ua/tytarenko_crisis.html.

КРИВОПИШИНА Е. А.

ОСОБЕННОСТИ РЕФЛЕКСИВНОЙ САМОРЕАЛИЗАЦИИ ТВОРЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ В ЮНОСТИ

В статье представлены результаты эмпирического анализа психологических особенностей рефлексивной самореализации творческой личности в юности; выявлено, что конститутивным источником целостности деятельности и общения есть семантическая сфера личности, которая развивается в процессе рефлексивного культивирования человеком собственной творческой уникальности; определено, что характерной особенностью личности юношеского возраста есть стабилизация эмоциональной сферы, повышение самоконтроля и саморегуляции, глубинной рефлексии, а новообразование юношеского возраста определенное открытие своего «Я», которое реализуется в стремлении самовыражения и творческой деятельности; доказано, что в период юности рефлексия актуализирует эстетическую потребность как интегрально когнитивно-эмоциональную способность, которая выступает способом освоения мира личностью в процессе познания, общения, творчества.

Ключевые слова: творческая личность, рефлексия, рефлексивная самореализация, эстетическая потребность, внутренний мир, жизненный путь, юность, часо-пространственная матрица.

KRYVOPYSHYNA O. A.**THE PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS
OF THE REFLECTIVE SELF-REALIZATION OF CREATIVE
PERSONALITY DURING ADOLESCENCE**

The article presents the results of empirical analysis of the psychological characteristics of the reflective self-creative personality during adolescence. It was found that constitutive source of the integrity of the communication is the semantic sphere of personality that develops during cultivation reflective man's own creative uniqueness. It was investigated that the personality during adolescence has the emotional stability, increasing self-control and self-reflection of the deep.

It was also determined that the main tumor of the adolescence is the opening his «Self», which is implemented in an effort to self-expression and creative activity. It was proved that during adolescence the reflection updates aesthetic need as integrated cognitive-emotional capability, which is the personality aspect of mastering the world in cognition, communication, creativity. It was gained the further knowledge of the effect of time-spatial factors and reflective mechanisms of the formation of creative personality. In adolescence the time-space matrix during the final stage (after 17–18) formation and final maturation of the brain structures requires the new incarnation – in the creative person appears a kind of «answer» to the external stimuli – the desire to create their own virtual world (the world of their self-dependent original creativity). We have shown that the creative personality interaction with the surrounding «time-space» is by Fram S: in the first – passive – period (concave of the line S) forming a creative personality in the background maturation of certain brain structures (vertical, horizontal, lateral), there are different impacts on it of time-spatial factors, thus forming a kind of «time-space matrix» of the future creative personality.

Keywords: creative personality, reflexive self-realization, aesthetic need, inner world, life way, youth, time-space matrix.

Стаття надійшла до редколегії 03.01.2015 року.